

– Сър! В кухнята ми се намира колекция от 340 чаши, но нито една досега не съм купила от нейния автор! Много ви моля, дайте ми автограф!

Докато симпатичният англичанин вади специален маркер, който не се трие от порцелана, отварям от телефона кадър на кухнята у дома, за да види за какво става дума.

– О! Това е сериозно! Май ви трябва нова кухня!

– Именно! – прихвам аз, докато той се подписва.

Когато цялата ни весела компания се събираме отново на обширния паркинг – удоволствието на пътуването ни е и в това, че не се налага да се движим като организирана група и всеки прави това, което му харесва, – се оказва, че нашата Нели от София, която пътува с дъщеря си, се е запознала с графиня, собственик на най-разкошното здание в градчето, което дори може да бъде наречено замък. А аз се хваля с чашата. Всички сме страхотно доволни. Уви, моето безгрижие спира в мига, когато отново сядам от дясната страна на буса и хващам в ръце волана.

Шекспир, ние идваме!

Шекспиршир и спомени за чумата

Градът Стратфорд на Ейвън може да бъде наречен просто Шекспиршир – би било толкова по-лесно! Самите жители го наричат само Стратфорд, а той се намира в община Уорикшър, в региона Западен Мидлъндс, в най-западната част на района Арден, на ръба на Котсуолд. Да му мислят английските ученици, които изучават география и искат отлична оценка!

Британци населявали този район още преди да пристигнат англосанконците и да започнат издигането на град през 1196 година. Крал Ричард I дава разрешение в града да се провежда седмичен пазар и това утвърдило мястото като град с перспективи.

Векове по-късно там първо през април 1564 г. е роден, а после през април 1616 г. е погребан Уилям Шекспир. В наши дни, именно в негова чест, около 3 млн. гости ежегодно посещават града, което е близо десет пъти повече от местното население.

Улица „Хенли“, където е роден един от най-известните автори

за всички времена в света Уилям Шекспир, е една от най-старите в града. Домът остава в семейството и се предава по наследство до 1670 година, когато бездетната внучка Елизабет Бернард умира и прекъсва пряката линия на неговите наследници. Тя завещава имота на Томас Харт, който е пра-племенник на Шекспир. Нататък следват продажби, смяна на предназначението на къщата, препродажби... Никой не може да се закълне, че днешната къща дори напомня онази, в която писателят е роден, но поради липса на машина на времето, няма и кой да оспори основния факт – от дома на това място за първи път е поел дъх бъдещият велик автор.

Шекспир се жени на 18 години за 6 години по-възрастната Ан Хатауей и шест месеца по-късно се ражда първата му дъщеря. После следват близнаци момче и момиче, но момченцето умира на 11.

Когато заставам пред паметника на Шекспир, който е на метри от дома му, опитвам с пръсти да изброя кои негови пиеси веднага ми идват на ума: „Веселите уиндзорки“, за която се твърди, че е написана по поръка на кралица Елизабет I, „Хамлет“, естествено, „Ромео и Жулиета“, „Крал Лир“, „Отело“ или беше „Отело и Дездемона“ – дори не съм сигурна, „Укротяване на опърничавата“, „Сън в лятна нощ“, „Много шум за нищо“, „Ричард III“ (*за тази пиеса знам заради прочутата фраза на краля „Разменям кралство за кон!“*), „Комедия от грешки“ и... там спирам. Знам, че е писал исторически драми, но не мога да ги изброя, далеч не мога да изброя всички комедии, а Шекспир е автор на 38 пиеси, 154 сонета от които не знам абсолютно нищо, и две поеми. Като ученичка посещавам спектакъл на „Хамлет“, който за дълго време ме отказва от мисълта за театър: през цялото време Хамлет крачи по сцената гол до кръста с талашитена врата на гърба – с желязна би било твърде жестоко, а аз съм потресена. Идеята на режисьора остава завинаги загадка за мен.

Атмосферата в дома на поета и драматурга изглежда творчество на съвременник, опитал да пренесе част от традиционните за онова време мебели и украси. На първи етаж подовите са от излъскани през вековете каменни плочи и е много вероятно само те да са напълно автентични. Стаите са почти спартански, липсва усещането за топлина и уют и ако викторианският дом на Дикенс ме кара да се сгуша в него и да не излизам, от този предпочитам да си тръгна.

За англичаните обаче това е домът на Шекспир и когато през

1847 г. е предложен за продажба, американският предприемач и създател на нов стил цирк Пи Ти Барнъм пожелава да купи къщата, да я разглоби изцяло, да я пренесе с кораб в Америка и да я превърне в атракция към своя цирк, като из нея се разхождат хора в облекла от времето на Тюдорите. Планът трябвало да остане в тайна, но не само местните научават за него. В битката за запазването на къщата се включва Чарлз Дикенс, който събира средства чрез публични четения на книгите си, местни бизнесмени и обикновени хора също събират пари и докато Пи Ти Барнъм предлага 2000 гвинеи – с 500 над исканата цена, Дикенс и англичаните дават 3000 и така домът на Шекспир остава на мястото си.

През 1868 г. изгаря целият цирк на Барнъм и ако къщата бе в Ню Йорк, то тя безвъзвратно би била загубена.

По време на честванията за 400-годишнината от смъртта на Шекспир през 2016 г. домът му е посетен от над 800 хиляди души.

С Мая седим срещу къщата на драматурга. Типична архитектура от времето на Хенри. Туристите се снимат отпред, но сякаш липсва магията или усещането за нещо запазено от истинския дух на мястото. А може би самият Шекспир е твърде слабо свързан с този дом и сега той е нещо като символична отправна точка за нас.

Продължаваме по улицата и стигаме до голяма къща, която е музей на Тюдоровото време. Симпатична разпоредителка прибира малкото ми фотографско куфарче на колелца и взима в скута си Тими, който никога не отказва някой да го гушка и да му се радва.

Къщата е автентична от XVI век, стълбищата са тесни и именно тук започвам да чувствам тежестта на онова време. Влизаме в стая, където в мръсно, парцаливо легло с изгнили табли и в окаяно състояние лежи манекен на жена. Над нея е надвесен докторът с маска на хищна птица. Така лекарите влизали при болните от чума. По гърба ми ползват тръпки и кожата ми настръхва. За кратък като светкавица миг усещам необратимата сила и животинското примирение на всеки, който познавал симптомите на смъртната присъда със страшните мехури и омаломощено потъвал в мръсотията и мизерията в очакване на избавление в смъртта.

Всяка година ужасната хигиена носела тежки зарази и елитът бягал надалеч – в провинцията, по селата, край чисти реки, за да се опази, и когато било ясно, че смъртта е прочистила най-слабите и заразата е заглъхнала, те тържествено се завръщали.

През 1665–1666 г. чумата убива около 100 хиляди души само в Лондон и после, през септември същата година идва Големият пожар, който почти унищожава града и оставя бездомни 100 хиляди човека, много от които вероятно са пожелали да са били отнесени от чумата.

Присвивам рамене и навеждам глава с болезнена гримаса – знам, че това пред мен е кукла, но не я чувствам така. Чумата се предавала по въздух, чрез храна, чрез ухапване от заразена бълха, а дрехите, постелите, малкото лично имущество било пълно с бълхи, със зловредни насекоми. Наоколо се носела тежката миризма на урина и на течаци по улиците потоци с мръсотия. Белодробната чума водела до смърт само за няколко часа; чревната била страшна агония, при която болният не можел и да стане от леглото; бубонната правела лимфните възли на гроздове. Без силни антибиотици, каквито не съществували, смъртта била над 90%.

Съвременните ни крехки и раними тела са стигнали до XXI век, защото сме рожби на поколения невероятно здрави и силни хора, които се промъквали през ежедневните физически изпитания, през унищожителни болести. В наши дни стотици милиони хора по целия свят сме живи благодарение на ваксините и на антибиотиците. Ние сме генерацията на потребителите на всичко, което считаме, че е наше по право, и се сърдим на лекари, които не лекуват веднага; безнеем заради по-дълги периоди на възстановяване, защото искаме цялото здраве сега. Ние не живеем с мисъл за смъртта – човечеството се е устремilo към здравето и дълголетието по всички реални и фантасмагорични начини.

Именно здравето на доживелите до пълнолетие хора през Средновековието е било тяхното проклятие, когато били подлагани на мъчения и наказания. Горели ги, трошали ги, режели езици, изтръгвали нокти, но те не умирали – телата им, свикнали на ежедневно страдание, търпели с дни и често – до самия край на кладата или на бесилото.

Само няколко помещения отвъд стаята на куклата, която разказва как се умира от чума, виждаме дървеното приспособление, на което едновременно се заключват главата и двете ръце, и човекът можело да бъде бит, изтезаван по най-варварски начин, можел да пищи, да крещи, но със заклещена глава и ръце. Мнозина опитвали сами да си счупят вратовете или да се обесят на дървената хватка за врата,

но не им позволявали. Трябвало да страдат във всяка секунда и да съжаляват, че някога са се родили.

Днес на тези инструменти можем да си направим снимка – ха-ха – колко е забавно да се престориш на изтезаван през XVI век.

Трудно си представям как тази история да бъде разказана на дете. „Виж, мами, ето така са умирали хората от чума. А ето така ги на-казвали, като били непослушни.“ А кога и как да покажем на децата си стойността на живота, ако не през истинската история?

И се сещам отново: само Хенри VIII издава над 72 000 смъртни присъди. А колко десетки хиляди са починали заради мъчения?

В старата къща влизаме в помещение на учен човек – около манекена, седнал зад бюро, са натрупани книги, по лавиците се виждат и стъкленици. А за туристите е оставено истинско перо с мастилница и бели листа – който иска да се пробва. Перото цапа. Само за да изпиша името си, топя перото пет пъти и се получава грозно и ръбато. Опитвам втори път – не се получава по-калиграфски.

Мога да се обзаложа, че ако съществуваше възможност да пътуваме във времето и да се превръщаме в част от него (без никаква помощ от съвременни средства), никой от нас не би оцелял и седмица.

Когато с Мая излизаме навън с Тими, двете въздъхваме дълбоко и вдигаме глави към слънцето. Нуждаем се от свежия въздух и от чистотата на съвремението около нас, защото тъмното и болезнено минало сякаш е полепнало по лицата и дланите ни.

Оксфорд – нещо като град говорец и среща с лебед агресор

Обичам Оксфорд и магазина за шапки на главната улица, който се намира в сграда от 1450 година и чиито стени са старчески криви, дървените греди – сякаш сгърчени от остеопороза, а вторият етаж се държи на историческа магия. Точно срещу тази сграда се намира малък ресторант с масички на тротоара, където предлагат страхотна пържена риба с картопки. При цялото дворцово великолепие на университетите в Оксфорд, почти всеки се снима именно пред тази къща.

Документи свидетелстват, че улицата се наричала „Корнмаркет“ още през XVI век и така е останала до днес, а къщата винаги е била

на номер 28. Собствеността на къщата е описана в детайли от 1772 г. до наши дни, а преди това е принадлежала на църквата „Свети Михаил на Нортгейт“. За два века и половина тя е сменила стопаните си едва дванайсет пъти. От 2020 г. е магазин за шапки, чиято цена започва от 100 лири нагоре. Търговците са наясно, че мнозина влизаме само заради удоволствието да пристъпим в сградата и търпеливо се преструват, че ни вярват, като нахлупваме някоя и друга капела.

Един от основните булеварди в града често е показван на стари картини, старовремски снимки и в наши дни – единствената разлика е, че днес е асфалтиран и са монтирани знаци за автобусни спирки.

Повечето от сградите в града приличат на замъци, а 235 здания са университетски. Някои са нови, разбира се, но повечето студенти с огромна гордост влизат сред стени, предназначени за академично познание още от 1096 година, когато е основан университетът Оксфорд.

За мен обаче тръпката е в Крайстчърч. Това действително е замък с драматична история. Като университет е основан от Хенри VIII през 1546 година – само година преди смъртта му, но преди това бил собственост на лорд-канцлера и кардинал Томас Улси. Улси започва грандиозния строеж със средства от разпускането на няколко манастира, но през 1529 г., когато става ясно, че е неспособен да осигури развод на Хенри с Катерина Арагонска с разрешение от папата, минава в черния списък на краля. Когато е призован да се яви пред него, Улси бил наясно, че доброволно поставя главата си на дръвника. При мисълта за предстоящата смърт той получава инфаркт по време на пътя и лишава Хенри от възможността да отсече още една глава на най-близък нему човек. Улси е баща на син и дъщеря, но собствеността веднага преминава в ръцете на краля.

Зданието е завършено на три четвърти и макар планове да са известни, то остава недовършено още 140 години.

По време на гражданската война крал Чарлз I превръща деканата в свой дворец и провежда парламентарните заседания в голямата зала. А няколко века по-късно огромната столова се превръща в декор на два от филмите за „Хари Потър“.

Общо тринайсет премиери на Англия са завършили в Оксфорд, а в Крайстчърч са учили Едуард VII, кралят на Нидерландия Уилям II, писателят Луис Карол, премиерът Уилям Гладстон.

В първата година, когато е открит, университетът посреща 101 студенти, за първи път жени са допуснати през 1878 г., но диплома за вършена степен получават едва през 1920 г.

От 1664 г. до ден днешен часовникът в кулата удря 101 пъти всяка вечер в 21 ч. и това е в чест на първите 101 студенти. Някога камбаната започвала да удря в полунощ като сигнал, че портите ще бъдат заключени, и това давало време на всички, които били навън, да се приберат, защото 101 удара отнемали 20 минути. Дори когато ударите на часовника били преместени в 21 ч., дверите на Крайстчърч все още се заключват в 00,20 ч.

Английска традиция. Вековете не могат да я променят току така.

Като замаяна преминавам от зала в зала – великолепие, могъщество, изящество, сила, гордост струят от стените, таваните, картините, прозорците, а детайлите са така прецизно поставени, сякаш всичко е било завършено само преди дни. В огромната трапезария от портретите, с погледи високо над нас, простосмъртните, стоят образите на Елизабет I, самият кардинал Улси, Хенри VIII, още крале, кардинали, учени. В трапезарията могат да се хранят едновременно над 300 човека. Нито един от тях не е бил случаен, а в битието си всеки се е борел за близост до монарха, но в същото време опитвал да опази съграденото и натрупано богатство с възможно най-малко щети. Сложна игра на покорство, хитрост, коварство и съобразителност. Умението в политиката е предавано като семеен бизнес и добрият син не само попивал и разширявал контактите на своя баща, но намирал и съпруга, която е умна, хитра и достатъчно добра по икономика и финанси, та богатството на рода само да се множи.

Навън е топло и слънчевите лъчи усилват уханието на лавандула и на свежи цветя. Прилича на богат от зеленина и цветове парк край романтичен замък. Мисля, че в подобно здание и стените задължават студентите да учат здраво, защото край тях неспирно витаят духовите на велики и опитни държавници.

Оксфорд е фантастичен град за разходки. Извън идеалния център, на път към гарата, мостче прехвърля тясна река, по която плават гъски, лебеди и са акостирали множество тесни лодки, в които често живеят и хора. „Живот на реката“ там е съвсем буквално понятие.

С апарат в ръка тръгвам на разходка по алеята, която се провира под дебелия сянка на разлистени яркозелени и надвесени чак

до средата на водата дървета. Изведнъж срещу себе си виждам две жени със забулени глави и мъж да подтичват, но някак притеснено и изненадано. Секунда по-късно разбирам защо – гони ги лебед. Ама много сърдит лебед. Разтворил е криле, трака с човка, съска и ги гони със зло, като да е куче, но с криле. Разсмивам се, но само секунда по-късно тръгвам заднешком със забързани стъпки, а после се обръщам и хукам след тримцата. Лебедът ни гони не нашега – протяга дълга шия, съска все по-ядно и ние какво – бягаме. Изглежда така, сякаш птицата е готова да оглозга някого от нас. Срещу нас се задава едър мъж, който като мен се изхилва на ситуацията и решава да респектира лебеда. Каква наивност! Непознатият размахва ръце и вика „къш, къш“, а онова птичище като се спуска – право към центъра на чатала му. Мъжът изпищява неочаквано високо, опитва да ритне птицата, но само който не е опитвал да улучи главата на лебед с крак, може да допусне, че това ще стресне животното.

Вече сме група бягащи, когато от лодка, акостира на брега, излиза едър мъж по къси гащи, който вдига нещо подобно на кепче за риба и странично замахва към лебеда. Ето тази атака белият агресор не очаква, стъписано отстъпва и разколебано гледа ту към нас, ту към новата опасност. Крилете му все още са разперени, шията е протегната и се клати заплашително, а човката е разтворена. Разделени от дръжката на кепчето, ние се чудим дали лебедът ще прескочи и ще продължи да ни гони, а той явно се чуди дали да ни атакува в полет.

– Е, свърши се! Ако искате да минете – елате. Тя има малки и сте доближили до тях, а тя е майка, пази ги! – вика от борда мъжът по къси гащи, докато лекичко размахва кепчето към лебеда. Птицата ни гледа косо, но явно преценява, че сме прогонени достатъчно далеч и може да се прибере.

– Ей, аз тука имам бира! Защо не дойдете!

Четиримата се споглеждаме. Забулените жени се усмихват, мъжът до тях кима колебливо!

– Не се притеснявайте! Ето тук имам пейка, ще седнем, ще се порадваме на следобеда!

– Хайде, хора – колко често някой ни спасява от лебед в атака! – през смях казвам на непознатите. И всички заедно се връщаме десетина метра назад до лодката, като все пак надничаем дали бялото чудо няма да ни налети изневиделица.

Собственикът на лодката опъва одеяло върху пейката, веднага носи бирите. С извинение казвам, че не пия бира и никакъв алкохол и той след секунда се връща със сок, кока кола, газирана вода.

– Тук съм за удоволствие, тук си гледам кефа и затова имам от всичко! Няма по-голямо спокойствие от това да плавам по каналите и да се местя на различни места. Аз съм безделник с лодка. Говоря с лебеди, жаби, чайки, патки. Як живот е това. Аз съм Роб – и той прави лек поклон към нас, като развява несъществуваща шапка (вероятно с перо) и подвигва бутилката с бира.

Никой от нас не е от лигата на щастливите безделници. Едната млада жена се усмихва:

– Ние сме от Пакистан, учим в Оксфорд. Аз уча медицина, трета година.

– Браво на теб! – възкликва Роб. – Хайде де, да се запознаем – разтваря ръце към останалите.

Другата пакистанка учи химия, техният приятел ще става строителен инженер. Леле, в каква компания съм попаднала. Надявам се едрият мъж да не е от високата лига, но той скромно казва:

– Аз съм докторант по философия тук, в Оксфорд.

– Да му се не види – възкликвам, – аз съм турист. Обикновен журналист, нищо общо с Оксфорд – ни образование, ни лодка! – и понеже изпитвам ревност към тези прекрасни умни хора, заядливо питам докторанта: – От философска гледна точка, какво представляваше опитът ви да ритнете лебеда?

Мъжът тъкмо отпива от бирата и прихва, като едвам не се задавя:

– Опасявам се, че внезапно възникналата реалност не остави възможност за обстоятелствен философски анализ.

В следващия половин час времето напълно спира. В плиткото на реката подскачат жаби, край нас плават патици, някъде писукат птици, времето е ласкаво топло, дърветата се оглеждат в кротката вода, ние се смеем на истории с животни, които една след друга изскачат от спомените ни.

Когато година по-късно нарочно се връщам на същото място, там лодка няма, няма и лебед в лошо настроение, но стоя и се усмихвам на спомена.

Лондон – място за гругаруване с катерици, пеликани, памки, сърни и елени

В продължение на години с умиление оставям незашита дупка в левия джоб на дебело зимно яке. Дупката я сътворява възмутена дебела катерица, която по свой уникален начин ми вдига страшен скандал и за да докаже правотата си, цялата влиза в джоба ми.

В този хладен, но сух лондонски ден, часове преди да тръгна за летището, отивам в парка „Сейнт Джеймс“ именно с идеята да храня катеричките с фъстъци. На спирката на метрото на Уестминстър се намира супермаркет и там винаги продават фъстъци с черупки. Купувам пакет и отивам в парка. Само малко цъкане с език е достатъчно и от всички дървета се втурват рунтавелки. Те нямат страх от хората, защото всички им се радват и често дават храна. Сипвам фъстъци в левия джоб и с една ръка ги подавам на прииждащите катерички, а с другата опитвам да ги снимам с апарата. Това е доста неуспешно занимание, защото те се катерят по панталона ми, седат на раменете ми, побутват ме с малките си ръчички и аз все по-бързо раздавам фъстъците. Тъкмо някоя скочи от мен на тревата, хоп – като по дръвче върху мен се качва друга. Няколко възмутени гълъба кацат на ръката ми и опитват да вземат от дажбата на вечно гладните лондонски катерици. И докато опитвам да насмогна на лакомията им, една от тях се спуска по дървото до мен, но явно решила, че няма да остане и за нея прави огромен скок и във въздуха захапва фъстъка, но за беда улучва и пръста ми и острият ѝ зъб го перфорират от двата края. Руква кръв не на шега. Оставям пакета върху отворената фотографска раница и с другата ръка започвам да търся кърпичка из джобовете ѝ. Случайна жена ме вижда, идва при мен и сама вади салфетка, а после ми помага да извадя чантичката си с медикаменти, в която винаги държа и лепенки. Пръстчето ме боли, а катериците безмилостно са се разправили с пакета и съдържанието му и вече само седят наред обективите и ме гледат – току-виж съм извадила още ядене. Е, ясно е, че снимки не са станали. Събирам всичко, закопчавам ципа на раницата, слагам я на гръб и тръгвам към метростанцията. И в този миг срещу мен на широката алея застава катерица с размери на средно голяма котка. Изправя се на задни крачка, огромната ѝ пухкава опашка потрепва и тя ме гледа в